

MTA Law Working Papers
2024/5

**Concha Győző életpályája, karaktere, az életmű
továbbélése**

Koi Gyula

ISSN 2064-4515

http://jog.tk.mta.hu/mta_lwp

*Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely
HUN-REN Centre for Social Sciences – MTA Centre of Excellence*

Concha Győző életpályája, karaktere, az életmű továbbélése²

Jelen írás több kutatás keretében, eredetileg konferenciaelőadás szövegeként készült.³ Concha Győző 1846. február 10-én Marcaltón (Veszprém vármegye) született, és 1933. április 10-én, Budapesten hunyt el. Jogtudós, közigazgatás-tudós, egyetemi tanár, a közigazgatástan és az alkotmánytan alapelemeket magában hordozó ún. politika művelője, az MTA levelező tagja (1886. május 6.), rendes tagja (1900. május 4.), igazgatósági tagja (1914. május 6.), tiszteleti tagja (1931. május 15.).⁴ Concha a római katolikus vallás szellemiségében nőtt fel, ifjúként, és tudományos pályája során is jelét adta ilyen irányú kötődéseinek.⁵ Családjá spanyol eredetű olasz família volt.⁶ Concha apai ági felmenői a 18. század elején⁷ Milánóból vándoroltak be hazánkba, itt Nagyszombatban telepedtek le. Jelentős tény, hogy Concha mélyen katolikus környezetben, bencés szerzetesek nevelése alatt nőtt fel. Véleményem szerint ez döntő hatással

¹ Jogász, igazgatásszervező, bibliográfus. PhD, tudományos munkatárs, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Alkotmány- és Közigazgatási Jogi Osztály. Tudományos főmunkatárs, NKE ÁNTK Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék. Vezető kutató, NKFIH OTKA K-135979. „Sustainability and Law,” Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Közigazgatási Jogi Tanszék. 2000/2001 óta folytatja tudományos kutatásait, és 2003-tól egyetemi oktatótevékenységét. Fő kutatási területe a nagy közigazgatási rendszerek (frankofón, germán, angolszász) közigazgatás-tudománya, valamint a magyar közigazgatás-tudomány; illetve az összehasonlító közigazgatás-tudomány és közigazgatási jog (Kína, Oroszország). Kutatásai középpontját elsősorban a hazai közigazgatás-tudományt ért külföldi hatások vizsgálata mellett Magyary Zoltán életművének kritikai kiadása, valamint a főbb hazai és külföldi szerzők életművének és elméleti munkásságának bemutatása jelenti. Ezen kívül a fenntarthatóság és jog kérdéseivel foglalkozik.

² A kutatás a Társadalomtudományi Kutatóközpont MTA poszt-COVID jelenségek kutatására irányuló nagy kockázatú pályázati támogatása által finanszírozott "A jogrendszer reagálóképessége a poszt-COVID társadalmakban: kockázatok és lehetőségek" (05016764) projektje keretében valósult meg.

³ Az írás a HUN-REN TK Jogtudományi Intézet „Nemzeti Jogi Bibliográfia. Jog- és Államtudományi Bibliográfia I. Könyvészet” 1477 és 1866 közötti alprojektuma, továbbá az NKE ÁNTK Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék „Magyary Zoltán összes munkái. Kritikai kiadás (2014-2033)” elnevezésű kutatások keretében készült. A szöveg a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisbbségkutató Intézete és Politikatudományi Intézete által 2023. június 20-án az MTA Humán Tudományok Kutatóházában (MTA HTK T/025) 10:00-16:10 között tartott „A magyar politikai gondolkodás elfelejtett rétegei. Politika-, történet-, és kisebbségtudományi koncepciók a két világháború között” című konferencia I. szekciójában (moderátor: Filep Tamás) 10:30-10:50 óra között elhangzott „Concha Győző és a szabadság” című előadás részben kiegészített és szerkesztett változata.

⁴ Akadémiai karrierje egyes állomásainak felsorolására lásd: MARKÓ László (2003): Concha Győző. In: BALOGH Margit - BURUCS Kornélia - HAY Diána - MARKÓ László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I.* (Szerk.: GLATZ Ferenc). Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 202-203. ISBN 963-508-382-3 Koi Gyula (2013): *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803-1885). Récsi Emil (1822-1864). Concha Győző (1846-1933). Magyary Zoltán (1888-1945).* Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem. 178. ISBN 978-615-5344-41-1. Lásd a 87-92. oldalon írtakat. Koi Gyula (2014): *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kamerálisztika időszakától a Magyary-iskola koráig.* Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó. 487. ISBN 978-615-5344-64-0 Lásd a 72-73. oldalon írtakat.

⁵ Mély római katolikus hitére ld.: EREKY István (1935): Emlékezés Concha Győző ig.[azgatóság] és t.[isztelet] tagról. In: *Concha Győző ig.[azgatóság] és t.[isztelet] tag emlékezete.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 74. ISBN nincs. Ld. különösen: 7-9., 20-21., valamint: SCHWEITZER Gábor (2002): „A zsidókérdés két világ ütközésének problémája.” Tuka Béla levele Concha Győzőnek 1918-ban. *Világosság* 2002/ 2-3. 116-130.

⁶ HEGEDÜS Lóránt: Concha Győző Politikája. In: Concha Győző ig.[azgatóság] és t.[isztelet] tag emlékezete, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 75-97. Ld. a 80. lapon írtakat.

⁷ „Családjá a múlt század első felében vándorolt be...” Az idézet forrásául szolgáló Szinnyei neves alapmunkája II. kötetét 1893-ban adta ki, így a kifejezés a 18. századra vonatkozik. SZINNYEI József (1893): *Magyar írók élete és munkái II. Caban-Exner.* Budapest, Hornyánszky Viktor. 99-101. ISBN nincs. URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/c/c02861.htm> (Letöltve: 2023.08.15.).

volt jelleme kiformalódására. Conchának magának is sajátossága lett az erős nemzeti érzés és a mély katolicizmus. 1872-től az újonnan alapított kolozsvári egyetemen⁸ az alkotmány- és közigazgatás-politika rendkívüli tanára lett.⁹ 1873-ban habilitált a Budapesti Tudományegyetemen politikából.¹⁰ 1874-től nyilvános rendes tanár Kolozsvárt 1892-ig.¹¹ 1892-ben, 46 esztendősen kinevezést kapott az Alkotmány- és közigazgatás-politikai Tanszékre, Budapestre, így 1892 és 1928 között alkotmány- és közigazgatási jogot tanított.¹² 1882-1883-ban és 1888-1889-ben a kolozsvári Ferenc József magyar királyi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánja, 1901-1902-ben, valamint 1905 és 1916 között a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánja volt.¹³

Concha kiválóan ismerte a latin mellett a francia, a német, angol, valamint olasz nyelveket, továbbá tudott angolul (az *Újkori alkotmányok* című kötetben és másutt számos angol nyelvű forrást dolgozott fel), és bírta az olasz nyelvet,¹⁴ (a *Közigazgatásban* számos olasz utalás van). Concha francia nyelven előadott Párizsban, Bécsben pedig német nyelvű képzésben részesült, e két idegen nyelven egy-egy cikke is megjelent, melyeket Victor Concha néven jegyzett).¹⁵ 1905-ben Fejérváry Géza¹⁶ kormánya felajánlotta Conchának a vallás- és közoktatási miniszteri (kultuszminiszteri) tárcát, melyet visszautasított.¹⁷ Gróf Tisza István politikai eszméit vallotta magáénak. A liberális konzervativizmus elkötelezett támogatója, mélyen hívő katolikus, akiben a későbbi baloldali rezsimiek a Ferenc József-i kor és a Horthy-rendszer egyik fő támaszát és ideológusát látták. Tekintélyét növelte, hogy közel fél évszázadon át volt akadémikus, és hatvan év tudományos mozgalmainak volt részese. A konzervatív organikus államelmélet igényes képviselője, akinek munkássága ugyan már életében vitát váltott ki, de szakmai-tudományos színvonala igen magas. Az alkotmányjogi és a közigazgatási jogi gondolkodás jelentős alakja és befolyásolója a marxista kritikák ellenére is. A tudományos szocializmusra alapított kritikákat illetően elől járt Szabó Imre (1912-1991), a jogtudomány

⁸ Az új universitas 1881-től –uralkodói jóváhagyással– a Ferenc József magyar királyi Tudományegyetem nevet vette fel. Erre az adatra ld. az alábbi kiváló tanulmányt: HAMZA Gábor (2014): *Történeti áttekintés a kolozsvári egyetemről*. Polgári Szemle, 2014/1-2. 360-363., ld. különösen a 362. lapon írtakat.

⁹ EREKY i.m. (4. lj.) 11-12. SZINNYEI i.m. (6. lj.) II. 99. ARCZT Ilona (2004): A „politikai tudományok” oktatása a Budapesti Egyetem (ELTE) Jogi Karán és elődintézményeiben. A „politico-cameralis,” „a politikai tudományok,” és a „politikai” (alkotmányi és közigazgatási) tanszék története 1769-1948. Budapest, Rejtjel. 111. ISBN 963-9149-93-4.

¹⁰ HORVÁTH Attila-KARDOS Gábor-KELEMEN Miklós-MEZEY Barna-SIKLÓSI Iván-VARGA István (2010): A Jogi Kar professzorainak hozzájárulása a hazai jogtudomány fejlődéséhez 1667-1948. Könyvkiállítási katalógus. *Contributio professorum Facultatis Iuridicae ad Iuris prudentiam Hungariae provehendam. Catalogus ostentationis librorum. Contribution of the professors of the Faculty of Law to the Development of Hungarian Legal Science. Visitors' Guide to a Book Exhibition* (szerk.: FÖLDI András), Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 169. ISBN 978-963-312-021-7 Ld. a 74. lapon írtakat.

¹¹ EREKY i.m. (4. lj.) 12., ARCZT i.m. (8. lj.) 111.

¹² EREKY i.m. (4. lj.) 12., MARKÓ i.m. (3. lj.) I. 202., ARCZT i.m. (8. lj.) 112.

¹³ MARKÓ i.m. (3. lj.) I. 202. mindkét dékánágára.

¹⁴ A győri főgimnáziumban Fieba Lajos plébánostól tanult olaszul. Erre az adatra: EREKY i.m. (4. lj.) 4.

¹⁵ CONCHA, Victor [Győző] (1913): *La gentry, sa genèse et son rôle en Hongrie*. Par Victor Concha. [Különlenyomat a *Revue de Hongrie* 1913. 1-5. számokból]. Budapest, Athenaeum. 73. Lásd az 1-5. oldalon írtakat. Ezt a művét életrajzi bibliográfiái és az elektronikus adatbázisok nem ismerik, példányt az OSZK és az Egyetemi Könyvtár őriz belőle csupán. A másik mű: CONCHA, Victor [Győző] (1912): *Die Gentry in Ungarn I-II. Ungarische Rundschau für Historische und Soziale Wissenschaften* 1912/1. 525-550; 821-841. ISBN nincs. URL: <http://www.archive.org/stream/ungarischerundsc01mnuoft#page/n5/mode/2up> (Letöltve: 2023.08.15.).

¹⁶ A korabeli kortesnóta szerint: „Abcúg Tisza, abcúg Csáky, abcúg báró Fejérváry, abcúg Buda főkapitány, éljen doktor Lengyel Zoltán, éljen a haza!” Ezt zömmel egyes fővárosi joghallgatók által a Kossuth-nóta dallamára énekelt szerzeményt sok tüntetésen lehetett a korban hallani. Lengyel Zoltán (1873-1940) ügyvéd, 1901-től országgyűlési képviselő volt. Számos, zömmel munkásmozgalmi perben: Rákosi-per, a Sallai-Fürst-per, a dánosi romaper, továbbá a Haverda Mária sérelmére elkövetett emberölési perben járt el.

¹⁷ EREKY i.m. (4. lj.) 15.

vezető marxista tudósa 1955-ös A burzsoá állam- és jogbölcselet története Magyarországon című elfogult könyvében Conchát fő ellenségként jelöli meg. A közigazgatási jogot felváltó államigazgatási jog és államigazgatás-tudomány ezt a szemléletet tükrözte a hetvenes évektől. Újrafelfedezése 2002-től kezdődött, 17 szerző 42 munkája (publikációja, konferenciaelőadása, anonim lektorálása, PhD opponensi hivatalos bírálata) a bizonyíték erre két évtized alatt. Ebből 12 anyag 2011 és 2023 közötti időszakból egyetlen szerző, másik 11 anyag 2018 és 2023 közöttől egy másik szerző munkája.¹⁸

1. A Concha Győző által művelt tudomány jellege

A 17. századtól kezdve létező gazdasági irányú kameralisztika többféle későbbi tudománynak volt a bölcsője. A kameralisztika mellett kezdetben a 18. század elejétől Franciaországban science de police néven jelent meg a német tudományosságban szárba szökő Polizeiwissenschaft a valóságban nagyrészt két későbbi tudományt foglalt magában: a közigazgatás-tudományt (későbbiekben közigazgatástant, vagy majd a nálunk a Politika néven nevezett államtant: az alkotmánytan, és közigazgatástan kevercséből felépülő tudományt és tantárgyat foglalta magában. Érdemes felidézni, hogy a francia police és a német Polizei szó a 17. században, és a 18. században is közigazgatást jelentett (amíg az administration és a Verwaltung ki nem szorította) és később kezdték el a szűkebb, rendészet értelemben használni csak. A magyar és a horvát területen a latin politia szó is használatos volt a kezdetben német nyelven, majd latinul 1769 és 1849 között oktatott Polizeiwissenschaft latin megfelelőjeként scientia politico-cameralis alakban. Az e tárgy utódaként az 1842 után, 1843 és 1948 között fellépő alkotmánytan és közigazgatástan összefoglaló neve volt politika.¹⁹ A politika nevű, alkotmánytani és közigazgatástani tartalmiságú államtudományi diszciplínának olyan hazai művelői voltak Concha előtt és után, mint Karvasy Ágoston (1809-1896) akadémikus (levelező tag: 1846), kővágóörsi Kerkapoly Károly (1824-1891) akadémikus (levelező tag: 1859), bocsári Mocsáry Lajos (1826-1916), Kautz Gyula (1829-1909), akadémikus (levelező tag: 1862, rendes tag: 1865), Kautz Gusztáv (1836-1907), Grünwald Béla (1839-1891), akadémikus (levelező tag: 1888), Szilágyi Dezső (1840-1901, okt.: 1874-1889) akadémikus (tiszteleti tag: 1907), Beksics Gusztáv (1847-1906), nebojszai és galanthai Balogh Artúr (1866-1951), akadémikus (levelező tag: 1905, tanácskozó tag: 1949), szepesváraljai Haendel Vilmos (1874-1955), Steinecker (Steineker/Steinker) Ferenc (1876-1938), Ferenczy Árpád (1877-1930k.), Szandtner Pál (1884-1963), Krisztics Sándor (1890-1966). Concha tanítványa volt az említett Balogh Artúron felül a dán ősökkel dicsekedő reventlovi Kaas Albert Nils (1885-1961), akik mindketten művüket látták el nyomtatott ajánlással Concha számára. Hasonlóan tanítványa lehetett Rusznák (Rudai) Rezső (1890?-1945?), a hazai politikai szociológia és választási földrajz egyik kidolgozója könyve megjelenését is támogatta.²⁰ Az említett Haendel Vilmoson és Krisztics Sándoron kívül a félresiklott pályájú Vojtech Tuka néven is ismert Tuka Béla (1880-1946) is a tanítványok közé sorolható.²¹

¹⁸ Lásd az MTMT adatbázis adatait a „Concha Győző” közleményekre vonatkozó kereső kifejezést illetően.

¹⁹ CHEVALLIER, Jacques - LOSCHAK, Danièle (1978): *Science administrative I.* Paris, LGDJ. ISBN nincs. 23-24. KOI (2014) i.m. (3. l.) 72-73.

²⁰ Csizmadia Ervin zrívei szövegi közlése az „A magyar politikai gondolkodás elfelejtett rétegei. Politika-, történet-, és kisebbségtudományi koncepciók a két világháború között” című konferencián.

²¹ KOI Gyula (2019) [1895]: „Országzászló és szabadság egy...» Bevezető tanulmány Concha Győző államtudományi munkája, a *Politika* című könyv alkotmánytani kötetéhez.” In: CONCHA Győző: *Politika. Első kötet: Alkotmánytan. Koi Gyula bevezető tanulmányával.* Budapest, Dialóg Campus. v-xliv. ISBN 978-615-5945-46-5. Államtudományi klasszikusok 7. Lásd a xvii. oldalon írtakat.

2. Concha Győző és a szabadság

2.1. Concha munkái és a szabadság témakör

Concha 117 nyilvántartott művéhez képest a kutatás 30 fel nem vett művet, szövegvariánst, vagy újabb kori kiadást tárt fel,²² mely lista még 7 tétellel gyarapodott újabban.²³ Concha több műve is körül járta a szabadság²⁴ problematikáját, mind kisebb önálló művek,²⁵ könyvrészek és tanulmányok,²⁶ könyvismertetések²⁷ formájában. A svéd jogelmélettudomány megfogalmazása szerint a polgári jog a szabadság, a büntetőjog az egyenlőség, a közigazgatási jog pedig a biztonság megtestesítője. Concha Deák Ferenc és Eötvös József eszmekörében, a francia katolikus filozófus Montalembert-rel levelezve érett konzervatív katolikus jogtudóssá, aki „hatvan év tudományos mozgalmi között” oktatott, írt, nevelt tanítványokat, akár Kolozsvárt, akár a fővárosban, és, mint életrajzában fentebb olvashattuk, lett a Magyar Tudományos Akadémia másodelnökévé hosszú élete során. Így vált a honi tudományosság megkerülhetetlen alakjává, nesztorává. Tudományos pályája a 19. század hetedik évtizedétől a 20. század harmadik évtizedéig, élteinek tudatfolyama a Bach-rendszerrel, a kiegyezésen keresztül a Ferenc József-i korig, majd a Horthy-rendszerig ível. Ehhez az élethez ma már felmérhetetlen és kivételes műveltséganyag, páratlan angol, francia, német, olasz és latin nyelvtudás társul. Az angol alkotmány- és politikatörténettől, a különféle nyugati újkori alkotmányok alkatától, illetve a 18. század végi magyarországi latin, német, olykor magyar nyelvű közjogi-politikai röpirat-irodalom monografikus bemutatásától kezdve²⁸ a közigazgatási reformon és közigazgatási bíráskodáson,²⁹ a helyi önkormányzatiságon (a municipális hatalmon) és választójogon, illetve a dzsentrikérdésen keresztül a korban erősen jelenlévő alkotmánytanig és közigazgatástanig,³⁰ a konzervatív és a liberális elv viszonyáig,³¹ a parlamentarizmus és az egyéni szabadságig,³² a rendőrség és rendészet természetéig

²² Koi Gyula (2016): Concha Győző élete és munkái. *Államtudományi Műhelytanulmányok* 2016/35. 9-20.

²³ Ezek az új adatok még nem kerültek publikálásra.

²⁴ Koi (2019) [1895] i.m. (20. l.) xxi-xxiii.

²⁵ CONCHA Győző (1876): *Néhány szó Grünwald Béla 'Közigazgatásunk és a szabadság' című röpiratához*, Budapest – Kolozsvár, Tettey János – Demjén Imre. 24. CONCHA Győző (1888): *Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában*. [Székhelyi értekezés MTA I. tagság elnyerése alkalmából, elhangzott: 1887. november 7-én]. Budapest, MTA. 32. Értekezések a társadalmi tudományok köréből IX. köt. 8.

²⁶ CONCHA Győző (1894): *Az emberi eszme, mint szabadság*, Budapesti Szemle 22 (1894)/213. 321-354. CONCHA Győző (1911a): *A szabadság*. Budapesti Szemle 1911/412. 41-55.

²⁷ CONCHA Győző (1911b): *A szabadság. Tuka Bélától [Vojtech Tuka]*, [Tuka Béla: *A szabadság*. Politikai tanulmány. Budapest, 1910. (4) 528., Grill]. Budapesti Szemle 1911/412. CONCHA Győző (1928): *Közigazgatásunk és a szabadság. Írta: Grünwald Béla, Zólyom vármegye alispánja. Budapest. Kiadja: Ráth Mór. 1876*. [Grünwald Béla: *Közigazgatásunk és a szabadság*, Budapest, 1876. 143. Ráth Mór]. In: CONCHA Győző: *Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és tiszteleti tagnak összegyűjtött értekezései és bírálati I*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia – Dunántúli Egyetemi Nyomda. 69-78. ISBN nincs.

²⁸ CONCHA Győző (1885): *A[z ezerhét száz]kilencvenes évek reformeszméi és előzményeik. Irodalomtörténeti vázlat*, Budapest, Franklin. 168. 2005-ben megjelent reprintben.

²⁹ CONCHA Győző (1877): *A közigazgatási bíráskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában*, Budapest, Athenaeum. 123. ISBN nincs.

³⁰ CONCHA Győző (1895-1905): *Politika I. Alkotmánytan. II.1. (Második kötet első fele) Közigazgatástan*, Budapest, Eggenberger (Hoffman és Molnár) - Grill Károly. xii, 619, vii, 447. ISBN nincs. Harmadik kiadás.

URL: http://mtdportal.extra.hu/books/concha_gyozo_politika_2.pdf (Letöltve: 2023.08.15.) Az I. kötet 2019-ben megjelent reprintben, bevezető tanulmánnyal. CONCHA Győző (2019) [1895]: *Politika. Első kötet: Alkotmánytan. Koi Gyula bevezető tanulmányával*, Budapest, Dialóg Campus. v-xliv. ISBN 978-615-5945-46-5 Államtudományi klasszikusok 7.

³¹ A konzervatív és liberális elv címmel jelent meg újra 2005-ben részlegesen a Hatvan év tudományos mozgalmi között. Egyéb monográfiája: CONCHA Győző (1918): *Eötvös és Montalembert barátsága. Adalék a magyar katolikusok autonómiájának kezdetéhez*. Budapest, Szent István Társulat. ii, 333. (3). ISBN nincs.

³² CONCHA (1888) 4-5.

mindennemű társadalomtudományi kérdést vizsgált. Alapokig lemenő kérdésfeltevései, Georg Hegel munkásságának ismerőjeként, és Lorenz Stein tanítványaként nyert ismeretei, az angol és a francia társadalomfejlődésről szerzett ismeretei, őszintesége és tudományos következetessége nem mindenki rokonszenvét nyerte el.

2.2. Concha szabadságkonceptiója. Közegészségügyi és járványügyi vonatkozások

„Szabadság, egyenlőség, testvériség. Két ábránd közt egy hazugság.” – hivatkozik Concha a francia mondásra egy, mesteréről, Brassai Sámuelről írott tanulmányában.³³ A szabadságról szóló munkái közül –a konferencia időrendjéből némileg kiesve, de főbb, 1872 és 1927 között íródott tanulmányai életében történt, 1928-as megjelenése okán a hatásokat illetően a két világháború között is érezhetően- az 1888-as levelező tagi székfoglaló, az *Egyéni szabadság és a parlamentarizmus Angliában*, valamint a fő mű, az 1895-ös *Politika I. Alkotmánytan*-t követő 1905-ös *Politika II/1. Közigazgatástan* adekvát részleteit vettük alapul. (A harmadik rész csak az 1891-es³⁴ és 1893-as³⁵ egyetemi jegyzetkiadásokban érintett társadalomtan lett volna. Az 1884-es közigazgatástani könyvatos/litografált őskiadás említendő első verzióként.³⁶ Az alkotmánytani résznek volt egy 1907-es kiadása is).³⁷ Concha a szabadság kapcsán a *Politika II/1. Közigazgatástan* című mű körében utalt a szabadság feltételeire, fejlődésére, biztosítékaira, korlátaira, bár a kérdéseket nem fejtette ki maradéktalanul. Zömmel az egyéni (személyes) szabadsággal foglalkozik. A közszabadságok köréből említi az egyesülési jogot. Tehát szemben a mai emberi jogias szabadságkonceptióval szemben, mely elkülöníti a vélemény szabadságot, a mozgásszabadságot, a gyülekezés szabadságát, az egyesülés szabadságát, a gondolatszabadságot, a vallásszabadságot, a lelkiismereti szabadságot, a szólásszabadságot, a vélemény szabadságot, a sajtószabadságot, a magánélethez való jogot, a nemi élet szabadságát, a művészeti élet szabadságát, és a tudmányszabadságot, a törvény előtti egyenlőséget, és a tisztességes eljáráshoz való jogot hasonló gondolati fonalon, de más kérdések, példák mentén merül fel Concha közel 120 év előtti koncepciólásában. A fentebb említett szabadságokat, jogokat ma alapvetően közszabadságnak (*civil liberties; liberties publiques*) tekintik, míg a német Freiheitsrechte-konceptió (Conchához hasonlóan) a szabadságjogi jelleget domborítja ki. Az orosz fogalomadás ezeket a kérdéseket polgári szabadságoknak (*liberum arbitrium*, azaz szabad akarat-alapú jogi konstrukciók: *graždanskaja svoboda*, illetve a személyes/egyéni szabadság – *svoboda ličnosti* – részeként) tekinti. Concha szerint az egyéni szabadság az emberi élet legkülönbözőbb területein érvényesülhet, úgymint a

³³ „Egy-egy újévi kártya hátára is jut néha valami elmés, meglepő. 'Liberté, égalité, fraternité. Un songe entre deux mensonges.' (Szabadság, egyenlőség, testvériség. Két ábránd közt egy hazugság). Ezt jegyzi az egyikre [ti. újévi kártyára], melyen [az áll] 'Dr. Brassai Sámuel mindanyiuknak boldog új évet kíván, 's a francia mondásról kérdezi: 'Nem tudom, ismeri-e? A szkepticizmus non plus ultrája.'” CONCHA Győző (1910): Emlékezés Brassai Sámuelre. *Budapesti Szemle* 1910/408. 293-306. Lásd a 298. oldalon írtakat.

³⁴ CONCHA Győző (1891): *Politikai jegyzetek. Dr. Concha Győző kolozsvári m. [magyar] k. [királyi] tud. [tudomány]egyetemi ny. [nyilvános] r. [rendes] tanár úr előadásai után jegyezve. Kiadták a kolozsvári m. [magyar] kir. [királyi] Ferenc József Tudományegyetemi joghallgatók segélyező egylete által 1891. október hó 27-én november hó 25-én tartott rendkívüli közgyűlés megbízásából Nyerges Zsigmond e.i. [egyesületi] elnök, és Harmath Jenő e.i. [egyesületi] könyvtárnok, mint a választmány által kiküldött bizottság tagjai I. Alkotmánytan. II. Közigazgatástan. Kolozsvár, A Kolozsvári M. [Magyar] Kir. [Királyi] Ferenc József Tudományegyetemi Joghallgatók Segélyező Egylete – Közművelődési Irodalmi és Műnyomdai Rt. 264, 141. ISBN nincs.*

³⁵ CONCHA Győző (1893): *Politikai jegyzetek. Nagys. [Nagyságos] dr. Concha Győző egyetemi ny. [nyilvános] r. [rendes] tanár úr előadásai nyomán. Jegyezte Semsey Kálmán joghallgató. I. Alkotmánytan és társadalomtan. Függelék: Társadalomtan. II. Közigazgatástan. Budapest, Poltzer. viii, 374, 65, 163. ISBN nincs.*

³⁶ CONCHA Győző (1884): *Közigazgatástani jegyzetek. Nsgs. [Nagyságos] dr. Concha Győző egyetemi ny. [nyilvános] r. [rendes] tanár úr előadásai nyomán. Kiadták: Kelemen Béla – Simó Balázs [lejegyző hallgatók]. Kolozsvár, Szerző. 424. ISBN nincs.*

³⁷ CONCHA Győző (1907): *Politika I. Alkotmánytan. Budapest, Grill Károly. xiii, 673. ISBN nincs.*

vallási, a művészi, és a gazdasági területen. Külön kiemelte a COVID világjárvány által sújtott korunk számára is intő jelként a közegészség szerepét, és azt, hogy az egyéni szabadság közegészségügyi korlátozásoknak is alávethető. Az ilyen emberi érintkezések mind a vallási kultuszok során, mind a gazdasági forgalom tényei között egyaránt előfordulhatnak. A közegészség követelménye és az egyéni szabadság ütközésekor a közigazgatás feladata megtalálni az egyensúlyt. Itt állandó és ideiglenes korlátozások is felmerülhetnek. Állandó korlátozás lehetett (már) a korban (is) a temetkezés módjának szabályozása, az élelmiszerárúsítás és az élelmiszerbiztonság szabályainak megállapítása. Időleges korlátozás lehet a zárandoklatok megtiltása járványok idején, illetve hasonló célból a gazdasági áruforgalom korlátozása.³⁸ A közigazgatásnak az egyéni életbe történő avatkozása szempontjából a beavatkozási körre, a beavatkozás mértékére, módjára nézve nincsenek a vizsgált időszakban, de ma sem abszolút szabályai, mivel a közigazgatás beavatkozásának a köz változó viszonyaihoz kell alkalmazkodnia. A közigazgatás beavatkozása lehet preventív, azaz engedélyező, de lehet korlátozó jellegű is. De a közhatalmi közigazgatás háttérbe is szorulhat az egyleti, társulati, érdekeltségi szervezetekkel szemben. Egyes szabályok megtiltása felett öröködhét a bíróság is, ilyenkor a közigazgatás cselekvése lehet pusztán felügyeleti, vagy ellenőrzési jellegű.³⁹ Concha idejében erősödött meg a statisztikai és népmozgalmi igazgatás, ezen belül a különféle statisztikai számítási módszerek és anketok (*enquête*), azaz a survey, vagyis kérdőív jellegű adatgyűjtések, átfogó felmérések, illetve ennek nyomán a szakemberek igénybevételével a problémák, reformlépések személyes minisztériumi megtárgyalása. Concha szerint statisztikai okból nem lehet az ember családi, egészségi, erkölcsi viszonyainak minden elemét az egyéni szabadság korlátozásával –mondjuk úgy- 'kartotékadattá tenni,' vagy egyáltalában nem lehet, vagy erre nyomósabb ok kell a statisztikai, vagy informatív (ma úgy mondanánk, információs) érdeknél. Ilyen lehet szükség esetén az állam családi, egészségügyi viszonyokba történő beavatkozása jogos okból. Ezek miatt a szerző az USA népszámlálásokat kárhóztatja a kérdések nagy tömege, és halmozott vizsgálata miatt, melyek szerinte nem vezettek kellő eredményre.⁴⁰ Az egyéni szabadság sérelme lehetett a belföldi költözködési szabadság (mint a mozgásszabadság részjogosítványa) sérelme. A helyválttatás közigazgatási megszorítását belföldi útlevelrendszer nemcsak a despotikus, hanem időlegesen a szabad államokban is lehetséges (ilyen a 17. századi Anglia, vagy a 18. századi Franciaország). Rendes körülmények között a helyi közigazgatás a belföldi népmozgalmakba tételes jogi szabályozás útján nem avatkozott be, „útlevelet nem követelt.” Bejelentési kötelezettség, esetleg erre létrehozott közigazgatási intézetek (intézmények) lehetségesek voltak nagy népmozgalmak, igen sűrű nagyvárosi népesség esetén. A cselédkönyvek, vagy a munkakönyvek kiváltásának kötelezettsége [állami] kényszeren alapult, mintegy szerződéses kötelezettségek biztosítására szolgáló biztosíték volt, mai kifejezéssel szerződést biztosító mellékkötelezettség. Tehát ez szociálpolitikai cél volt, és nem engedélyen alapuló belföldi útlevelkényszer, mely a külföldi útlevelkényszer elvén alapult. Sem a községekbe érkezéskor és távozáskor, egyéni kérésre kiállított igazolási jegyek, sem a helyválttatásra vonatkozó bejelentési kötelezettség Concha szerint nem áll ellentétben a belföldi költözködési szabadsággal.⁴¹ Az egyéni szabadság korlátozását („megszorítását”) a szerző nem a rendőri működés körében érzi tipikusnak. A közigazgatás egyéb engedélyezési területein (ügyvédi, orvosi hivatásgyakorlás szabályai, egyes iparok csak adott személyek általi gyakorolhatása, kötelező mértékrendszer, törvényes pénzrendszer stb.).⁴² A szerző utal rá, hogy az egyén személyes szabadsága minden állami kapcsolatban természetesen korlátok közt mozgó.

³⁸ CONCHA (1905) II/1. 394.

³⁹ Uo., 249.

⁴⁰ Uo., 267.

⁴¹ Uo., 281.

⁴² Uo., 321.

Mindenki tartozik személyes szabadságát a közhatalóságok törvényes parancsainak⁴³ engedelmeskedni. Ezek többnyire tiltó, vagy megjelenésre felhívó parancsok. Azaz az egyén személyes szabadságának, illetve a jogbiztonság felett örökös közhatalom cselekvési szabadságának mondjuk úgy, megszügye kerül kicövekelésre. Az egyén szabadsága áll szemben a közhataloméval. A kétféle szabadság természetét a törvényhozó ugyan meghatározhatja, de a kettő között nem egyeztethet.⁴⁴ A szabadság francia felfogását olyan törvényszerűségek határozták meg, mint a francia rendőri igazgatás megszervezése XIV. Lajos alatt 1667-től. Talán ez volt az eredője a *science de police*-t megalapozó Nicolas Delamare-féle 1705 és 1734 között megalkotott négykötetes alpműnek, amely közigazgatási alapozású, főként, de nem kizárólagosan rendészeti jellegű, mivel a szociális-kulturális (humán)igazgatás, és a gazdasági igazgatás, azaz a nagy szakigazgatási alaprendszerek képe már a *magnum opus*ban benne foglaltatnak. 1789-ig a királyság épp feltétlen, és korlátlan szabadságot követelt magának, akárcsak a följe kerekedett nép Robespierre, illetve Bonaparte vezetése alatt. A francia júliusi monarchia erőszakos történetét a föltétlen uralomért zajló első proletárdiktatúra, az 1871-es párizsi kommün vérgőzössége fejelte meg.⁴⁵ Concha foglalkozott az egyesülési szabadsággal is.⁴⁶ Az 1888-as levelező tagi székfoglaló értekezés, az *Egyéni szabadság és a parlamentarizmus Angliában* című munka néhány tételét is érinteni kívánjuk. Az angol szuverenitás az angol alkotmány [több] évszázados fejlődésének gyümölcse volt. A szuverenitás korlátai révén az alattvalók szabadságát, mint állameszmét elismerte. Az angol alattvalók szabadsága –az alkotmányos írott nyelvezetet használva- az angol alapjogok nem a jogbölcselet által létrehozott abszolút jogok. Az angol abszolút alapjogok száma jóval kisebb a kontinens alkotmányainak jogbölcseleti alapon létrejött többi alapjogaihoz képest. A szuverén hatalom önkorlátozó jellege folytán hozta létre és emelte ki a legfontosabb alapjogokat. Ezek nem voltak azonosak az elidegeníthetetlen és elévülhetetlen francia emberi jogokkal. Nem feltételezik azt sem, hogy ezek az állam létrejötte előtt léteztek volna. Ilyesmit a 19. század végi angol alkotmány vagy az angol jogelmélet nem ismert el. Concha szerint a francia emberi jogok az egyénből, az állam ellen vannak levezetve, és az államon kívül, az állam fölött állóként vannak elgondolva. William Blackstone (1723-1780) szerint az angol szabadságok egykorúak az angol állammal, alá vannak vetve az ingadozásnak és a változásnak, mivel megállapításuk mégiscsak emberi.⁴⁷ Az angol típusú alapjogok általában felsorolva nincsenek, az államélet rejtett, bújtatott vezérelveiként működnek. Amennyiben tételesen formulázva vannak ezek az alapjogok, meghatározott intézmények részeként (büntetőjog, bírói szervezet [törvényszéki szervezeti jog], peres eljárás, büntőrendszer [büntetés-végrehajtási jog], rendőri szervezet [rendészeti jog és rendészeti igazgatás]) jelentkeztek.⁴⁸ Az angol Magna Charta Libertatum (1215), a Petition of Right (1628), a Bill of Rights (1689), az Act of Settlement (1701) az államélet egyes konkrét sérelmeit orvosolva mondták ki a szükséges elveket, és állítottak fel részletes anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat. Blackstone az angol alattvalók jogait három ősjogra, vagy fő alapjogra vezette vissza, a személyes biztonság [Concha kifejezésével: biztosság], a személyes szabadság, és a magántulajdon jogára. Jean-Louis de Lolme (1740-1806) ide sorolta a helyváltoztatási jogot is. Ez a William Blackstone-i felsorolás az 1765-ös francia jogbölcselet általánosító irányzatából eredt, amelynek hatásai mellett Charles

⁴³ Uo., 371.

⁴⁴ Concha (1905) 372.

⁴⁵ Uo., 383.

⁴⁶ Uo., 341-345.

⁴⁷ CONCHA (1888) 3.

⁴⁸ Uo., 4.

Montesquieu (1689-1755) 1748-as alpműve, a *De l'esprit des lois* [korabeli helyesírással: *loix*]⁴⁹ hatásait is magán viselte.⁵⁰

2.3. Támpontok az elmélet értékeléséhez

Az először 1893-ban kiadott Rudolf Steiner-féle *Philosophie der Freiheit*⁵¹ szabadságfilozófiai gondolatisága, és ideológiai-világnézeti szemlélete miatt szóba jöhet elméleti támpontként, főként az 1905-ös *Közigazgatástan* szövege kapcsán.⁵² John Stuart Mill 1859-es, szabadságról szóló alpműve szintén felmerül valamiféle előképként.⁵³ Érdeemes vizsgálat alá venni Hegedüs Lóránt meglátásait. Ő Concha szabadságkonceptiója kapcsán az 1894-es *Az emberi eszme, mint szabadság* című írást értékeli. Szerinte a szabadság által és a szabadságon épül fel az egész lélekvilág. Hegedüs szerint Concha politikaelméletében a szabadság az igazságok fölismerésének alapja. Ezer fonálból összeszótt gondolatgobelinként hivatkozik a szabadságra. Egyúttal Concha elméletében érződik a jogi és a közgazdasági szempontok örök harca is, amely talán sohasem dől, nem dőlhet el.⁵⁴

⁴⁹ MONTESQUIEU, Charles-Louis (1748): *De l'esprit des lois I-III*. Genève, Barillot & Fils. 1168. ISBN nincs.

⁵⁰ CONCHA (1888) 5.

⁵¹ STEINER, Rudolf (1893): *Die philosophie der Freiheit. Grundzüge einen modernen Weltanschauung*. Berlin, Verlag Emil Felber. 536. ISBN nincs.

⁵² CONCHA (1910) i.m. (32. lj.) 297.

⁵³ MILL, John Stuart (1859): *On liberty*. London, John W. Parker and Sons. 207. ISBN nincs.

⁵⁴ HEGEDÜS i.m. (5. lj.) 84-85. STAMMLER, Rudolf (1896): *Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Gesichtsauffassung*. Leipzig, Veit und Comp. viii, 668.

© Koi Gyula

MTA Law Working Papers

**Kiadó: Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA Kiválósági
Kutatóhely**

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Felelős szerkesztő: Kecskés Gábor

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Lux Ágnes, Mezei Kitti

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

E-mail: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515